

## "כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום" - מהי? "כל דברי התורה הזאת" (דברים כ"ז, א, ג) - מהם?

### תקציר

"המצווה" ו"התורה" קיבלו בעולמה של ההלכה משמעות ייחודית. מה היתה משמעותן הראשונית בפי משה (בספר דברים)? הנחתנו, כי "המצווה" ו"התורה" מקבילים אל "עשרת הדברים" (= 'עשרת הדברות'), תפתור את השאלה: מה נכתב על האבנים בהר עיבל? ואפשר תכריע בשאלה: מה כתב המלך בספרו? תרעומת המינין" (= "טענות המינין" כי "עשרת הדברים" בלבד הנם "מצוות-ד") עשויה לבאר על-שום-מה נדחה פשט המקראות על-ידי מרבית הפרשנים.

### מהן מצווה ותורה בפי משה?

'מצווה' ו'תורה' נתפשים כמושגים ראשוניים, כה ברורים, שאין צורך לבארם. אף שאת משמעותם הייחודית, זו השגורה בפינו, קיבלנו רק עם התפתחות עולם ההלכה. שעל כן, בעיוננו הנוכחי, נבקש להתחקות אחר המשמעות שהיתה למושגים האלה בראשיתם; וליתר דיוק בפי משה – בנאומיו אל בני ישראל – כמובא בספר דברים. נפתח באמור בפרשת הכתיבה על האבנים בהר עיבל עם הכניסה לארץ. (דברים כ"ז, א-ח) - מתוכה הבאנו את כותרת המאמר:

"ויצו משה חקני ישראל את העם לאמור:  
שמר את כל המצווה אשר אנכי מצוה אתכם היום.  
והיה ביום אשר תעברו את הירדן אל הארץ אשר ד' אלהיך נתן לך  
והקמת לך אבנים גדולות ושרת אתם בשיד.  
וכתבת עליהן את כל דברי התורה הזאת בעברך - - -  
והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי  
מצווה אתכם היום בהר עיבל - ושרת אותם בשיד.  
ובנית שם מזבח לד' אלהיך - - -  
חבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ד' אלהיך -  
וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב."

תאריכים: מקרא, פרשנות, תלמוד.

## מה נכתב על האבנים?

השאלה – מהם "כל דברי התורה הזאת" האמורים להיות חרותים ("וכתבת")<sup>1</sup> על האבנים הגדולות בהר עיבל – העסיקה פרשנים קדמונים; ופתרונות שונים ניתנו גם על-ידי האחרונים: מהם שמצמצמים את הדברים החרותים – בהתחשב בתנאים הריאליים – אבנים מסוידות גדולות ככל שתהיינה; ומהם שמרחיבים את היריעה בהפליגם על כנפי 'הנס'. רמב"ן<sup>2</sup> בפירושו על אתר מביא את שתי העמדות הקיצוניות: מן העבר האחד רב סעדיה גאון, המינימליסט, הטוען "שכתבו עליו מנין המצוות כמו הכתובות בהלכות גדולות כעין הזהירות". אפשר<sup>3</sup>, נתכוון לומר, כי חרתו על האבנים את עשרת הדברות בחינת מצוות-יסוד המסכמות את דברי התורה כולה. ומן העבר האחר מביא הרמב"ן את העמדה המקסימליסטית<sup>4</sup> – כניסוחה במשנה (סוטה ז,ה): "וכתבו עליו כל דברי התורה בשבעים לשון"<sup>5</sup> – עם שהוא מעיר: "שהיה ממעשה הנסים". בחקר המקרא אימצו בדרך כלל עמדה ממוצעת: "התורה הזאת" – היתה עם הביטוי "משנה התורה" – אינה אלא ספר דברים (ס"ד) כולו או מקצתו<sup>6</sup>.

### התורה = מצווה = עשרת הדברים?

בדיוננו להלן נאמץ את הגישה המינימליסטית. נטען, כי "כל דברי התורה הזאת" כאן – ובכל ספר דברים – אינם אלא "עשרת הדברים"; וכי "כל המצווה אשר אנכי מצווה אתכם היום" – יום התגלות האל "בהר מתוך האש"<sup>7</sup> – אף היא מכוונת לעשרת הדברות.

הצעתנו הפרשנית מסתמכת על הזיקה הברורה שיש לפרשתנו עם ביצוע הדברים אחר מעבר הירדן, כמתואר ביהושע ח', ל-לה<sup>8</sup>, וכן, ובמיוחד, על הקשר שלה עם המאורע שלמחרת יום 'מתן תורה', המתואר בשמות כ"ד, א-יג: כתיבת משה את כל דברי ד' על 'מצבה'; וכריתת הברית עם העם לאחר בניין המזבח, תוך הקרבת העולות והשלמים.

כדי לעמוד על המשותף בשלוש הפרשיות נערוך אותן, זו מול זו, כדלהלן:

"כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם" – מהי? כל דברי התורה הזאת" (דברים כ"ז, א, ג) – מהם?

| שמות כ"ד, ג-יא                                                                                                                                                                                                                                                              | דברים כ"ז, ד-ח                                                                              | יהושע ח', ל-לב                                                                                                                           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 1. ויבוא משה ויספר לעם את כל דברי ד' ואת כל המשפטים. ויען כל העם קול אחד ויאמרו: כל הדברים אשר דבר ד' נעשה.                                                                                                                                                                 | והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל; ושדת אותם בשיד. | אז נכאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן ... ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל - שם. ג'א-כ).                       |
| 5. ויכתב משה את כל דברי ד'.                                                                                                                                                                                                                                                 |                                                                                             |                                                                                                                                          |
| 2. וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר;                                                                                                                                                                                                                                            | ובנית שם מזבח לד' אלהיך, מזבח אבנים, לא תניף עליהם כרזל. אבנים שלמות תבנה את מזבח ד' אלהיך. | יבנה יהושע מזבח לד' אלהי ישראל בהר עיבל. כאשר צוה משה עבד ד' את בני ישראל, ככתוב בספר תורת משה, מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן כרזל. |
| 1. ושתים עשר [אבני] מצבה? לשנים עשר שבטי ישראל.                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                             |                                                                                                                                          |
| 4. וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לד' מרים.                                                                                                                                                                                                           | והעלית עליו עלת לד' אלהיך. וזבחת שלמים.                                                     | ויעלו עליו עלות לד' ויזבחו שלמים.                                                                                                        |
| 5. ויקח משה חצי הדם וישם באגנות וחצי הדם זרק על המזבח. ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו: כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע. ויקח משה את הדם ויזרוק על העם. ויאמרו: הנה דם הברית אשר כרת ד' עמכם על כל הדברים האלה. ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. | ואכלתם שם ושמתם לפני ד' אלהיך.                                                              |                                                                                                                                          |
| 6. וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב.                                                                                                                                                                                                                          | ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל.                                 |                                                                                                                                          |

על פי עריכת הדברים, במקביל, עוסקות שלש הפרשיות במעמד טקסי, הכולל שלושה עניינים נפרדים, הקשורים זה בזה (המספרים בסוגריים מכוונים למצוין בטבלה):

- א. (1) הקמת אבנים ("מצבה") עליהן (2) יכתבו דברי-ד' הם דברי-הברית<sup>11</sup>.
- ב. (3) בניית מזבח אבנים ("שלמות") (4) עליו יועלו עולות וזבחי שלמים<sup>12</sup>.
- ג. (5) טקס הברית – הקריאה והקבלה; ולסיום (6) כריתת הברית בסעודה משותפת.

הגיון הדברים מחייב כי כתיבת דברי הברית על האבנים תקדם לבניין המזבח; ואילו קריאת הדברים מעל גבי האבנים תיעשה לאחר מעשה ההקרבה על גבי המזבח ולפני הסעודה המסמלת את כריתת הברית.

על יסוד הנחה זו – ובהסתמכנו על המידה של 'מאוחר שהוא מוקדם בעניינו' – נראה לנו, לשם הבנת הדברים, לקרוא את הכתובים בפרשתנו (דברים כ"ז, ד-ח) בסדר המספרי דלהלן:

1. והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים האלה –
3. ובנית שם מזבח לד' אלהיך,
4. והעלית עליו עולת לד' אלהיך וזבחת שלמים,
5. (כריתת הברית).
6. ואכלת שם ושמחת לפני ד' אלהיך (הסעודה המשותפת) –
2. (לאחר שכבר) וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת.

סדר דברים זה מקויים במעשי יהושע (ח', ל-לב):

1. אז (ראה יהושע ד', א,ג,כ: "ויהי כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן... שאו לכם מזה מתוך הירדן... שתים עשרה אבנים והעברתם ... והנחתם אותם במלון... ואת שתים עשרה האבנים האלה אשר לקחו מן הירדן הקים יהושע בגלגל". - מקביל אל: "תקימו את האבנים האלה" לעיל בדברים כ"ז; ואל: "שתים עשר [אבני] מצבה", להלן שמות כ"ד).
3. יבנה יהושע מזבח לד' אלהי ישראל בהר עיבל<sup>13</sup>,
4. ויעלו עליו עלות לד' ויזבחו שלמים –
2. (לאחר שכבר) ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה...
5. (הברית – מתוארת להלן, פסוקים לג-לד: "וכל ישראל... עמדים מזה ומזה לארון... ואחרי כן קרא את כל דברי התורה: הברכה והקללה ככל הכתוב בספר התורה").
6. (הסעודה המשותפת).

סדר דברים זה משתקף גם בכתובים בספר שמות (כ"ד, ג-יא):

הפרשה פותחת בכללות הדברים המוסרת את המעמד העיקרי של טקס הברית – המפורט לאחר מכן, כלהלן: "ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ד' ואת כל המשפטים. ויען כל העם קול אחד ויאמרו: כל הדברים אשר דבר ד' נעשה" – ביטוי אחרון זה עומד במרכז הטקס המפורט – כאשר משה:

- "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו: כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע."
- פירוט הדברים פותח בפעולה העיקרית הראשונה של משה למחרת "היום" (מתן תורה).
2. ויכתב משה את כל דברי ד' [על אבני המצבה]<sup>14</sup> -
  3. (אחר שכבר)<sup>15</sup> וישכם בבקר ויבן מזבח תחת ההר,
  1. (ועוד לפני כן "ויבן") שנים עשר [אבני] מצבה לשנים עשר שבטי ישראל.
  - (מקביל אל: "תקימו את האבנים האלה" בדברים כ"ז, ד; "ואת שתים עשרה האבנים האלה" ביהושע ד', כ – כמובא לעיל).
  4. (לאחר מכן) - וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים לד' פרים.
  5. ויקח משה חצי הדם... ויקח ספר הברית ויקרא<sup>16</sup> באזני העם ויאמרו: כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע. ויקח משה את הדם ויזרוק על העם. ויאמר: הנה דם הברית אשר כרת ד' עמכם על הדברים האלה.

6. ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (אף ש)ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו.  
(הסעודה המשותפת).

## מהו טקס הברית במפורט?

השוואת הקטעים המקבילים מלמדת, כי הסיפור בשמות הוא השלם; ולפיכך עשוי להשלים פערים בהבנת המקבילות על פרטיהן; כולל הפרט המעניין אותנו במיוחד: "כל דברי התורה הזאת" – מהם?

להלן סדר הדברים, בשלושת הטקסים, המקבילים (שמות=דברים=יהושע):

1. המסמך המחייב ("ספר הברית")  
"דברי ד'" = "דברי התורה הזאת" = "משנה תורת משה"
2. "נכתב" (נחרת, נחקק על)  
"שתים עשר [אבני] מצבה" = "האבנים" = "(שתים-עשרה) האבנים (אשר לקחו מן הירדן)"<sup>17</sup>.
3. לאחר מכן נבנה  
"מזבח" = "מזבח אבנים... שלמות" = "ככתוב בספר תורת משה מזבח אבנים שלמות אשר לא הניף עליהן ברזל".
4. עליו הוקרבו  
"ויעלו עלת ויזבחו זבחים שלמים" = "והעלית עליו עולת... וזבחת שלמים" = "ויעלו עליו עלות לד' ויזבחו שלמים".
5. טקס כריתת הברית פותח – "ויקח משה" – בזריקת מחצית הדם "על המזבח" (המייצג את האל – צד א'). בשיאו: "ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם – ויאמרו: "כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע". לאחר מכן: "ויקח משה את (המחצית השנייה של) הדם ויזרק על העם (למעשה על "שתים עשרה [אבני] מצבה" המייצגות את העם – צד ב') ויאמר: הנה דם הברית אשר כרת ד' עמכם על כל הדברים האלה" (= "עשרת הדברות" כמובא בפתיחת הפרשה - ה'כלל' - "ויאמרו: כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע").  
המקבילה להתחייבות זו של העם בברית בחורב – "על כל הדברים האלה"; "כל אשר דבר ד' נעשה ונשמע" – מצויה בפתח פרשתנו (דברים כ"ז, א): "ויצו משה וקני ישראל את העם: שמר את כל המצווה אשר אנכי מצווה אתכם היום".  
ובמקבילה בספר יהושע (ח', לג-לה): "וכל ישראל וזקניו ושטרים (קרי: ושוטריו) ושפטיו עמדים מזה ומזה לארון נגד הכהנים הלויים נשאי ארון ברית ד', כגר כאזרח, חציו אל מול הר-גרזים וחציו אל מול הר-עיבל – כאשר צוה משה עבד ד' לברך את העם ישראל בראשונה. ואחר כך קרא את כל דברי התורה – הברכה והקללה – ככל הכתוב בספר התורה. לא היה דבר מכל אשר צוה משה אשר לא קרא יהושע נגד כל קהל ישראל והנשים והטף והגר ההלך בקרבם".  
שוב נמצאנו למדים על הקבלה בין "ספר הברית"; "כל אשר דבר ד'"; "כל הדברים האלה" = "כל המצווה" (בפרשתנו) = "כל דברי התורה" (ביהושע).
6. הטקס בחורב מסתיים ב'סעודה משותפת' של נציגי העם (צד ב') עם האלהים (צד א'): "ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו (אף ש)ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו". זאת, במקביל לאמור בפרשתנו: "ואכלת שם" – ושמחת לפני ד' אלהיך". – אין מקבילה דומה בספר

לאמור בפרשתנו: "ואכלת שם<sup>18</sup> – ושמחת לפני ד' אלהיך". – אין מקבילה דומה בספר יהושע.

## ומה נחקק על האבנים?

ננסה עתה לבדוק. אפשר מן התיאור הרחב בספר שמות, ניתן ללמוד על תוכנו המדויק של "ספר הברית" – הוא אשר נחקק על אבני "המצבה" בחורב ("ויכתב משה את כל דברי ד'"); ועל-פי פרשתנו מצטווה העם בעברו את הירדן לחרות אותו על "האבנים" ("וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת") – מעשה שעשה יהושע בהר עיבל ("ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה"). רוצה לומר: אם יעלה בידינו לבאר מהם "כל דברי ד'" – יתבאר לנו מושא עיונו "כל דברי התורה הזאת" וכן הביטוי "משנה תורה" המצוי בספר דברים.

ואמנם רמב"ן בפירושו לכתוב הפותח את תיאור הברית בחורב (כ"ד, ג) "ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ד' ואת כל המשפטים" – אליו מתייחס הכתוב הנידון (שם, ד): "ויכתב משה את כל דברי ד'" – מבאר ואומר:

ומשה בא עמהם אל מקום העם וספר לכולם את כל דברי ד', והם אמרו נעשה כל דברי ד' אשר צווה אותנו בעשרת הדברות, ונשמע לקולך לכל אשר צוית או תצווה בשמו יתעלה. וכאשר חזר משה אחרי כן ועלה על קצה ההר עם הזקנים, כאשר צווה אותו אלהים, אז אמר לו השם פעם אחרת עלה אלי ההרה והיה שם (שם, יב), ובעת הזאת הודיעו: שמעתי את כל דברי העם הזה אשר דברו אליך היטיבו אשר דברו (דברים ה', כה). וציווהו: לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את כל המצווה והחוקים והמשפטים אשר תלמדם (שם, כז-כח). זהו שאמר בכאן: ואתנה לך את לוחות האבן – והתורה והמצווה (שמות כ"ד, יב), כי לך לבדך אתן את התורה והמצוות אשר תלמדון ועשו אותה כאשר נדרו לעשות.

לרמב"ן ברור כי "כל דברי ד'" (שמות כ"ד, ג-ד) הם "עשרת הדברים" (דברים ד', יג; י', ד) – "עשרת הדברות" בלשון חז"ל – החרותים על "לוחות האבן"; ותוכנם מבוטא (שמות, כ"ד, יב) במושגים "והתורה והמצווה" – ו"ו של דהיינו. זאת ועוד: לפי באור הרמב"ן משה עושה שימוש במושגים אלה בנאומו (דברים ה', יט-ל), המתחיל בלשון: "את הדברים האלה (עשרת הדברות המובאים בחלקו הראשון של פרק ה') דבר ד' אל כל קהלכם בהר מתוך האש וגו'"; ובסיום האזכור: "ואתה פה עמד עמדי ואדברה אליך את כל המצווה (= עשרת הדברות, כבאור רמב"ן) והחוקים והמשפטים (ו"ו של דהיינו – מבאר את שיש בעשרת הדברות) אשר תלמדם". ואכן כזו כותרת נאום המצוות שבסמוך (ו', א): "וזאת המצווה (עשרת הדברות – הכוללים את) החקים והמשפטים אשר צוה ד' אלהיכם ללמד אתכם לעשות בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה".

הגדרת "דברי ד'", הכתובים ב"לוחות האבן", בשני המושגים: "והתורה והמצווה" (שמות כ"ד, יב), מאשרת את הנחתנו, כי משה עשה בהם שימוש דומה בפרשתנו (דברים כ"ז, א, ג, ח): "ויצו משה וזקני ישראל את העם לאמר שמר את כל המצווה (= עשרת הדברות) בעברך"; "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב". במקביל, כפי שראינו לעיל, אל האמור בברית תחת ההר בחורב (שמות כ"ד, ד): "ויכתב משה את כל דברי ד' (= עשרת הדברות)".

## מה כתב המלך?

זאת ועוד: מן המקבילה שראינו בספר יהושע (ח', לב) – "ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה אשר כתב לפני בני ישראל" (= עשרת הדברות) – נראה לנו להכריע בשאלה<sup>19</sup>: מהו "הספר" שהמלך (דברים י"ז, יח-יט) – "והיה כשבתו על כסא ממלכתו – וכתב לו את משנה התורה הזאת על ספר מלפני הכהנים והלויים. והיתה עמו ("התורה הזאת") וקרא בו (ב"משנה" – דהיינו בעותק<sup>20</sup> של "התורה הזאת") כל ימיו, למען ילמד ליראה את ד' אלהיו, לשמר את כל דברי התורה הזאת, (דהיינו:) ואת החקים האלה, לעשותם". – המלך קרא, על-פי השערותנו, ב"ספר הברית", בעותק מדויק של עשרת הדברות, הלוא הם "דברי התורה הזאת".

## מהו "היום"?

על יסוד הצעה פרשנית זו נראה לנו גם להכריע בביאור דברי משה סמוך לאחר ההרצאה על "התשובה" (דברים ל', יא-יד)<sup>21</sup>: "כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחקה היא --- כי קרוב אליך הדבר מאד בפין ובלבבך לעשותו". – "המצווה הזאת" אינה אלא 'עשרת הדברות', שעל-פי פשט הדברים, הם האמצעי לתכלית אהבת ד' האמורה בפרשת שמע (דברים ו', ד-ט): --- והיו הדברים האלה<sup>22</sup> אשר אנכי מצוך היום על לבבך ושננתם לבניך וכו'. שוב "אשר אנכי מצוך היום", במקביל אל האמור בפתח פרשתנו (דברים כ"ז, א): "שמר את כל המצוה אשר אנכי מצווה אתכם היום". – "היום" הוא היום שבו (דברים ה', א-ב) "ד' אלהינו כרת עמנו ברית בחרב" (שם, יט): "את הדברים האלה דבר ד' אל כל קהלכם בהר מתוך האש וגו'" (שם, כא); "ותאמר הן הראנו ד' אלהינו את כבודו ואת גדלו ואת קלו שמענו מתוך האש; היום הזה ראינו כי ידבר אלהים את האדם וחי". ובסיום הפרשה (שם ז', יא): "ושמרת את המצוה (דהיינו עשרת הדברות) ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום – לעשותם".

"היום הזה" – ברית חורב עם דור יוצאי מצרים – מתחדש בברית בערבות מואב, עם דור כובשי כנען, סמוך לאחר פרשתנו (דברים כ"ז, ט-י): "וידבר משה והכהנים הלויים אל כל ישראל לאמר: הסכת ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם לד' אלהיך. ושמעת בקול ד' אלהיך ועשית את מצותו ואת חקיו אשר אנכי מצוך היום (כלומר עשרת הדברות)".

על דרך זו מבאר אברבנאל ואומר בפתח פירושו לפרשתנו (דברים כ"ז, א):

ולפי שבמעמד הר סיני אחרי זכרון המצות נאמר (שמות כ"ד, ד) "ויכתב משה את כל דברי ד'"; ועוד נאמר שם "ויבן מזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבות (בכתוב: 'מצבה') לשנים עשר שבטי ישראל ויעלו עולות ויזבחו זבחי שלמים לד' פרים". – והיה שבהשלימו לבאר את המצות אמר (דברים כ"ז, יז) "את ד' האמרת היום וגו' וד' האמירך וגומר", שענינו כמו שפרשתי שאותו היום יהיה להם כיום מתן תורה. לכן ראה לצוות אליהם שיעשו בהיכנסם דוגמת מה שהוא עליו השלום וישראל עשו במחרת יום המעמד, וזה שיקימו את האבנים למספר בני-ישראל אשר עשו מזבח ויעלו עליו עולות ושלמים. ושכתבו את התורה על האבנים שהוא כלו כמעשה אבותיהם כאשר עמדו על הר סיני וקבלו את התורה (כלומר, עשרת הדברות).

אפשר נזקק כאן אברבנאל ללשון הכתוב בדברים ד', מד-מה: "וזאת התורה (דהיינו עשרת

האחרון מקביל אל שראינו בכותרת נאום המצוות (ר,א): "וזאת המצוה (דהיינו עשרת הדברות) – החקים והמשפטים וגו'".

### מהן המצווה והתורה בפי יהושע?

ההקבלה שמצאנו בספר דברים (בפי משה) בין "המצווה" ובין "התורה" (במשמעות של "עשרת הדברים") מבארת את שימוש הלשון שעושה יהושע – בסגנון דברים זה של משה – בפנייתו אל שניים וחצי השבטים (יהושע כ"ב,ה): "רק שמרו מאד לעשות את המצוה (כלומר עשרת הדברות) אשר צוה אתכם משה עבד ד' לאהבה את ד' אלהיכם וללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו ולדבקה בו ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם" – השווה לדברי הסיום של נאום המצוות (י"א,כב): "כי אם שמר תשמרון את כל המצוה הזאת (דהיינו עשרת הדברות) אשר אנכי מצווה אתכם לעשתה - לאהבה את ד' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו"<sup>24</sup>.

### מה אירע בעקבות טענות המינין?

לסיום נותר לנו לבאר על שום מה לא קיבלה הפרשנות הקדומה את שמתקבל מפשט הכתובים, כי בפי משה, בספר דברים, "המצוה"=התורה=עשרת הדברים<sup>25</sup>.

עיון בהערת ראב"ע<sup>26</sup> לכתוב בפרשת שמע (דברים ו',ו) "והיו הדברים האלה" אפשר יפתור את החידה. ואלה דבריו: "אמרו המכחישים על עשרת הדברות, ועליהם נאמר וכתבתם על מזוזות ביתך. והאמת כל המצוות". "המכחישים" אפשר הקראים כביאור אשר ויזר. אך נראה לנו שהכוונה לנוצרים, שטענו כי רק "עשרת הדברים" ניתנו על-ידי הבורא והתכחשו ליתר המצוות. כמובא בבבלי ברכות י"ב ע"א:

וקורין עשרת הדברות שמע והיה אם שמע ויאמר אמת ויצבי ועבודה וברכת כהנים אמר רב יהודה אמר שמואל: אף בגבולין בקשו לקרות כן אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין.

ומבאר רש"י: שלא יאמרו לעמי הארץ, אין שאר תורה אמת. ותדעו, שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש ברוך הוא ושמעו מפיו בסיני; המינין – תלמידי ישו.

וכן בירושלמי ברכות פ"א ה"ה:

וקראו עשרת הדברים שמע והיה אם שמע ויאמר --- אמר ר' בא: אין, מן הדא לית את שמע מינא כלום, שעשרת הדברות הן הן גופה של שמע.

דבר מתנא ור' שמואל בר נחמן תרוויהון אמרי: בדין היה שיהיו קורין עשרת הדברות בכל יום; ומפני מה אין קורין אותן? מפני טענות המינין, שלא יהו אומרים אלו לבדן ניתנו לו למשה בסיני.

נראה לנו, כי מפני "טענות המינין" (=תרעומת המינין) נזהרה הפרשנות הקדומה (וגם המאוחרת) מלצמצם את "כל המצווה" ואת "כל דברי התורה הזאת" – בפי משה – ל'עשרת הדברות' בלבד, כביאור פשטם של המקראות, המוצע לעיל.

## מראי מקומות

1. על דרך האמור בשמות ל"ב, טז: "והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלחת".
2. ראה פירוש הרמב"ן על התורה, מאת הרב חיים דוב שעוועל, ירושלים תשי"ט, כרך ב' עמ' תע"א.
3. ראה רש"י לשמות כ"ד, יב: "את לחת האבן והתורה והמצווה אשר כתבתי להרתם" – כל שש מאות ושלוש עשרה מצוות בכלל עשרת הדברות הן, ורבנו סעדיה פירש [פירשו] באזהרות שישד לכל דבור מצוות התלויות בו.
4. ראה הערות רש"י על התורה בהוצאת אברהם ברלינר, ירושלים – ניו-יורק, תשל"ל, ובהוצאת הרב חיים דוב שעוועל, ירושלים, תשמ"ג.
5. וראה דברי הראב"ע על אתר כמובא בהוצאת אשר וייזר, ירושלים, תשל"ו: "והתורה והמצווה". יש אומרים תורה שבכתב והמצווה שבעל-פה. והנכון כי על לוחות לבדם ידבר. והראיה הגמורה "אשר כתבתי" – והשם לא כתב התורה רק משה כתבה על-פי השם.
6. מקובלת על הרב דוד צבי הופמן, בפירושו, לספר דברים, תל-אביב, תשכ"א, עמ' תש"ו: "את כל המצוה וגו'. כל מה שנאמר לישראל בערבות מואב, דהיינו, כל התורה כולה (כמו שביארנו כבר כמה פעמים).
7. ראה משניות מבוארות בידי פנחס קהתי, ירושלים, תשל"ה: יש מפרשים שכל התורה נכתבה עליהן מ"בראשית" על "לעיני כל ישראל", ומעשה נסים היה כאן; ויש אומרים, שלא כתבו עליהן אלא "מספר מצוות, כמו שהן כתובות בהלכות גדולות, כעין אזהרות". שתי העמדות הקיצוניות מובאות ב"עיונים" בפירוש הרב עדין שטיינזלץ לבבלי סוטה ל"ב ע"א.
8. ראה משה וינפלד, דברים, עולם התנ"ך, תל-אביב, 1994, עמ' 202-205. וראה הופמן, שם, עמ' של"ז-שמ"א.
9. ראה דברים ו', יט; י', ד. "מתן תורה" בלשון חז"ל; "יום המעמד", בפירוש אברבנאל לפרשתנו, כמובא להלן.
10. על הזיקה בין הפרשיות העמיד האברבנאל בפירושו לדברים כ"ז, א.
11. וראה שמואל אחיטוב בפירושו ליהושע, תל-אביב – ירושלים, תשנ"ו, עמ' 143. בביאורו הריהו מאזכר את הכתובות בדיו על טיח, שנמצאו בכנתילת עג'רוד, הכוללת ברכות; ובתל דיר עלא הכוללת חזיונות מטעם בלעם בר בעור.
12. אברבנאל, שם, גורס: "זשתים עשר מצבות" – ברבים. מובא להלן בסיום המאמר.
13. כאן נראה לנו לחלק את הפסוק, שלא כפיסוק הטעמים, אלא על-פי המקבילה. וראה הערה 19 לקמן.
14. ראה, הרב יוסף קפאח, פרוש רבינו סעדיה גאון על התורה, ירושלים, תשמ"ד, עמ' 3: "את כל דברי ד" – את כל אותם דברי ה'. "אשר דבר ד" – אשר ציווה ה'." "ויכתב משה" – ואז כתב משה. (ע"כ) – כמסתבר – את עשרת הדברות. כי (שם הערה 2) כתב ר"א בן רמב"ם: "ויכתב משה", דעת רבינו סעדיה ז"ל שהוא כתב מתחילת פרשת "אתם ראיתם" (לעיל כ', יט) עד סוף פרשת "הנה אנכי" (לעיל כ"ג, לג) והסתפק בכך לומר באותו החלק במקום כל התורה הכתובה כיוון שהוא חלק ממנה (ע"כ).
15. כזה פירוש מ.ד. קאסוטו על ספר שמות, ירושלים, תשי"ד, עמ' 217.

12. עולות לד' ושלמים לעם – לסמל סעודת שני צדדים כורתי ברית. ראה קאסוטו, שם, עמ' 217.
- ד"ר משולם מרגליות, עפ"י מדרשים קדומים ועל-יסוד נהוג כריתת הברית במזרח העתיק, טוען, כי "שני לוחות הברית" מייצגים את שני עותקי "עשרת הדברים" – האחד של האל (האדון) והאחר של ישראל (הנִסְל).
13. על אפשרות ש"הר עיבל" נמצא "שם" ליד הגלגל, בקניון, במעלה נחל עוג'ה, ראה בבלי סוטה ל"ג ע"ב בדברי רבי אליעזר. על המחלוקת בדבר הזהויות של הר גריזים והר עיבל ראה ב"עיונים" בפירוש עדין שטיינזלץ על אתר. וראה אחיטוב, שם, עמ' 142.
14. על אבני המצבה שבנה אותה שעה כאמור להלן (מס' 1): "ו(עוד לפני כן "ויבן") שנים עשר [אבני] מצבה לשנים עשר שבטי ישראל". וראה הערה בסמוך.
15. על-פי המידה 'מאוחר שהוא מוקדם': "ויכתב משה" אחר שכבר השכים קום "ויבן מזבח תחת ההר" ועוד לפני כן – יש להשלים – "ויבן" שנים עשר [אבני] מצבה" – עליהם כתב את דברי ד' הם דברי הברית. בפרשתנו (דברים כ"ז, ד) נוקטת התורה לשון עתיד: "תקימו את האבנים האלה". ולפיו השלים קאסוטו, שם, עמ' 217: "[ויקם] שנים עשרה מצבה". בהעירו: על שימוש הפועל ב נ ה , המתאים רק למושא מ ז ב ח ולא למושא מ צ ב ה עיין למעלה על ט', כג ועל כ', יח. מוסיף המבאר: בטקס העתיד להעריך ייצג המזבח את כבוד ד' והמצבות תייצגנה את שבטי ישראל: שני הצדדים כורתי הברית יוצגו זה מול זה.
16. "ויקח... ויקרא" – "ויקח" כפועל עזר (ראה "ויקח קרח" – במדבר ט"ז, א) – כמו ב"ויקח משה חצי הדם" לפניו; "ויקח משה את [המחצית השניה של] הדם" – לאחריו. שלוש פעמים "ויקח" להבלטת הקריאה בלב טקס הברית: בין זריקת מחצית הדם הראשונה על המזבח – המייצג את כבוד ד'; ובין זריקת המחצית השנייה על המצבות – המייצגות את שבטי ישראל.
17. ראה ביאורנו לעיל ליהושע ח', ל שורה 1, "אז" – כאשר תמו כל הגוי לעבור את הירדן" – ראה יהושע ד', א, ג, כ.
18. כך נראה לנו לחלק את הכתובים, שלא כחלוקת בעל הטעמים, המפריד בין "והעלית עליו עולת לד' אלהיך", לבין "וזבחת שלמים". לטעמו יש לחבר: "וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ד' אלהיך".
19. ראה הופמן, דברים, עמ' של"ו-שם"א.
20. כתרנום אונקלוס: משנה = פתשגן (העתק). וכביאור ראב"ע: משנה – נסחה שנית. וראה "כסף משנה" בבראשית מ"ג, יב.
21. ראה רמב"ן על אתר: וטעם "כי המצווה הזאת" על כל התורה כולה. והנכון כי על כל התורה יאמר "כל המצווה אשר אנכי מצוך היום" (לעיל ח', א) אבל "המצווה הזאת" על התשובה הנזכרת כי "והשבות אל לבבך", "שבת עד ה' אלהיך".
22. ראה דברי ראב"ע על אתר: "זהו הדברים האלה" – אמרו ה מ כ ח י ש י ס (אשר ויזר, שם, עמ' רל"ה, מפרש הקראים; ואנו להלן נבאר כמכוון אל הנוצרים שהם המינים) – על עשרת הדברות.
23. על-פי שמות ל"א, יח: "ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לְחֹת הָעֶדֶת" אפשר מן הראוי לקרא כאן: 'אלה [לְחֹת] הָעֶדֶת (בקובוצין)'.

"כל המצוה אשר אנכי מצוה אתכם" – מהי? כל דברי התורה הזאת (דברים כ"ז, א, ג) – מהם?

24. "המצווה" במשמעות עשרת הדברים מצויה בדברים ה', כז'; ו', א'; כה'; ז', יא'; ח', א'; י"א, כב; ט"ו, ה'; י"ז, כ; י"ט, ט; כ"ז, א'; ל', יא'; ל"א, ה'. "דברי התורה" במשמעות עשרת הדברים מצויה בדברים י"ז, יט; כ"ז, ג; ח; כו; כ"ח, נח; כ"ט, כח; ל"א, יב; כד; ל"ב, מו.

25. בספר דברים מוצא אתה "דבר" במשמעות של מצווה. כגון (ט"ו, ב) "זוה דבר השמטה"; (י"ט, ד) "זוה דבר הרוצח". מקביל אל (ויקרא ו', א) "זאת תורת העלה" (שם, ז', א) "זאת תורת האשם"; וכן (במדבר ו', יג) "זאת תורת הנזיר". ראה מאיר גרובר, "שינוי השם של 'עשרת הדברים', בית מקרא, תשרי-כסלו תשמ"ב, עמ' 16-21, המבאר את שינוי השם ל"עשרת הדברות" מפני "תרעמת המינין" – כמבואר להלן – לומר לך, כי "עשרת הדברים" נבדלים מכל המצוות רק בכך שעם ישראל שמעו אותם תוך גילוי אלהי אחד. ראה ביאורנו להלן.

וראה זאב ספראי, "בתי כנסת של השומרונים בתקופה הרומית-ביזנטית", קתדרה, תמוז תשל"ז, עמ' 206 ושם הערה 116.

26. ראה וייזר, שם, עמ' רל"ה.